
НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ МАРГІНАЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Зубко Георгій Юрійович,

*ад'юнкт кафедри теорії держави та права
Київського національного університету внутрішніх справ*

Сучасні реалії соціального життя в Україні негативним чином впливають і на морально-мотиваційну сферу населення. Невизначеність та розмивання даної сфери призводить до зміни та модифікації соціальних пріоритетів громадян зі стійкою правомірною поведінкою.

Більшість населення не має можливості належним чином реалізувати свої права та свободи, задовольнити свої потреби і законні інтереси, не відчуває себе

у безпеці, не вважає, що приписи нормативно-правових актів слід беззаперечно втілювати в життя, оскільки останні порушують їх права та свободи. Через прогалини в законодавстві, корупцію, латентність значної кількості правопорушень, неспроможність правоохоронних органів належним чином виконувати покладені на них завдання, в суспільстві відбувається трансформація основних цінностей: свобода особистості замінюється безпекою, а матеріальне благополуччя стає найпріоритетнішою цінністю українців. [1]

Під час задоволення потреб вирішальне значення в обрані моделі поведінки має спрямованість та установки особистості. Якщо суб'єкт має установку на правомірну поведінку, він ніколи не вчинить правопорушення, навіть якщо даний шлях дозволить йому більш легко досягти поставленої мети. Разом з тим, навколишня дійсність спричиняє на особу певний вплив та може зумовити зміну ціннісних орієнтирів та трансформувати правомірну поведінку з активної (принципової) у маргіальну. Остання характеризується формальним дотриманням приписів правових норм та відсутністю відповідної установки особистості на правомірну поведінку.

У випадку коли особа не здатна подолати тяжкі життєві обставини, вони призводять до того, що спочатку матеріальний рівень, а потім і культурний, духовний та інші рівні поступово знижується. Ієрархія цінностей трансформується, змінюються потреби та моральні принципи, може змінитися і сприйняття навколишнього світу. Пріоритетними стають індивідуальні потреби, і в тому випадку, коли задовольнити їх законними способами неможливо, маргінал, в якого відсутня система внутрішнього самоконтролю, може вчинити правопорушення. Для такої особи, при виборі моделі поведінки важлива значущість тих чи інших дій. Маргіналізація особи передбачає наступні моделі поведінки:

- створення власного світу з одночасним руйнуванням попередніх відносин та зв'язків;
- вибір неправомірної поведінки та відмова від дотримання чи виконання приписів норм права.

В юридичній літературі, в більшості випадків, не дивлячись на те, що маргіальна поведінка є різновидом правомірної поведінки особи до суб'єктів такої поведінки відносять певні категорії громадян. Не можемо з цим погодитись, оскільки, для більш точного визначення маргіальності та її впливу на суспільні відносини на можна обмежуватись лише соціологічним та кримінологічним використанням даного поняття. Суб'єкт маргіальної поведінки – це особа, яка знаходиться на “межі” між правомірною і протиправною поведінкою, зневажає чинні норми права і не порушує їх через острах перед відповідальністю. Виходячи з цього критерію можна сказати, що суб'єктом маргіальної поведінки, нажаль, є більшість населення, якій притаманний деформований стан правосвідомості.

В якості негативних наслідків маргіналізації особи слід визначати:

- руйнування внутрішніх регуляторів, що зумовлюють необхідність суспільно корисної поведінки, що відповідає нормам права (особа втрачає відчуття відповідальності, що виступає внутрішнім контролем поведінки);
- зростання рівня злочинності;
- збільшення кількості хворих на алкоголізм, наркоманію, безхатченків;
- виникнення конфліктів між групами, прошарками населення.

В наш час нормою життя стало отримання доходів, що не пов'язані із трудовою, підприємницькою діяльністю чи отриманням допомоги по безробіттю. Громадяни України, не вважають за потрібне після втрати роботи

реєструватися у відповідних органах оскільки не вірять в реальність допомоги по працевлаштуванню.

В суспільстві вчиняється значна кількість латентних правопорушень: використання власного автомобіля для отримання прибутку, репетиторство, вирощування та продаж сільськогосподарської продукції, виробництво та реалізація певних виробів тощо. Фактично мова йде про різновиди підприємницької діяльності, проте особи, що займаються такою діяльністю не зареєстровані в якості підприємців, а тому не є її суб'єктами.

Економічна криза та хибна економічна політика з боку державних органів та посадових осіб призвела до збільшення розмірів “соціального дна”, саме через це більшість членів суспільства можна вважати соціальними маргіналами. Дані особи схильні до вчинення правопорушень, оскільки в їх свідомості розмита межа між злочинністю та віктимністю.

Відсутність вираженої правової політики держави щодо підвищення рівня правової культури та правової свідомості українського суспільства свідчить про те, що права, свободи та законні інтереси залишаються в більшому ступені декларативними, а контроль над припиненням агітації та пропаганди соціальної, національної, расової, релігійної зверхності так і не буде встановлено. Нажаль, посадові особи державних органів всіх рівнів безпосередньо подають приклад та провокують зневажливе ставлення до чинних норм права у громадян нашої країни. Відсутність єдиної національної ідеології в суспільстві створює передумови формуванню антагоністичних світоглядів громадян з різних соціальних прошарків чи різних регіонів проживання.

Недосконалість національного законодавства призводить до виникнення можливостей уникнення юридичної відповідальності у випадку вчинення правопорушення.

Втрата документів посадовими особами, використання службового положення, незаконне звільнення, відмова від офіційного працевлаштування, корупційні дії призводять до порушення законодавства та прав та свобод людини і громадянина. Особи, які безкарно вчиняють проступки, поступово втрачають переконаність у необхідності дотримуватись чи виконувати приписи норм права, а тому їх легко схилити до вчинення злочину.

Певні види правопорушень стали повсякденними в нашому житті (наприклад, порушення Правил дорожнього руху). Ухилення від сплати податків сприймається не як правопорушення, а як встановлення “справедливості”. На запитання хто, на Вашу думку хто винен: особа, яка укриває частину свого прибутку для того щоб уникнути сплати податків на них чи держава, що встановила податки без врахування інтересів громадян, 52% опитаних відповіли, що винувата держава, 26% - особа, а 36,7% переконані, що такого роду обман морально виправданий. [2] Не дивлячись на негативне ставлення суспільства до хабарництва, “корупційна активність” рівномірно розподілена серед населення різних регіонів, у місті і на селі. Дещо більше помічені у дачі хабарів молоді та люди середнього віку, менше – найстарші. Поширеність дачі хабарів дещо вища серед населення з середнім матеріальним статусом, але навіть люди з найнижчим матеріальним статусом теж змушені давати хабарі чи вимушені дарунки. [3]

Як права так й інші типи маргіяльності (соціальна, культурна та ін..) тим чи іншим чином впливають на психічний стан людини руйнуючи існуючу організацію життєдіяльності соціуму, породжуючи відчуття відчаю, несправедливості, безвиході. В такому випадку, для задоволення власних потреб, людина вже психічно готова до вчинення правопорушення. В Україні 70% населення

перебуває у стані психоемоційного та соціального стресу, що викликають зростання депресій, психозів, тяжких неврозів, психосоматичних розладів. [4]

Населення України взяло на озброєння політику пристосування до існуючих порядків. У свідомості більшості населення укорінилося переконання про те, що можна порушувати закон, якщо це не спричинить для правопорушника певних шкідливих наслідків або йому взагалі вдасться уникнути покарання. Останнє дослідження, що проводилось ще у червні 2007 року визначило рівень довіри до правоохоронних органів України. Так 32,4% респондентів довіряють Службі безпеки, 24% - міліції, 23,4% - Конституційному суду, 19,6% - прокуратурі, 19,4% - суду взагалі. Водночас, не довіряють суду - 62,7%, міліції - 61,4%, прокуратурі - 58%, Конституційному суду - 52,9%, СБУ - 45,6%. [5]

Вищевикладені соціальні процеси призводять до того, що такі загальнолюдські цінності як справедливість, рівність усіх перед законом та судом, беззаперечне дотримання прав та свобод людини і громадянина відходять на другий план. Вдані цінності вже не вірять, а тому і не дотримуються їх. Пристосовництво до реалій сьогодення є основою життєдіяльності більшості громадян, що спричиняє деформацію загальнолюдських цінностей та схильність до вчинення правопорушень. Судова гілка влади, основним завданням якої є захист прав та свобод громадян, не може в повному обсязі виконувати покладені на неї функції, оскільки в наш час, судовий розгляд справи займає багато часу та потребує від правомочної особи значних фізичних та моральних витрат. Саме тому більшість населення при порушенні їх конституційних прав воліють нікуди не звертатися. Легітимні способи захисту порушених прав в даний час не користуються популярністю у зв'язку з ослабленням ролі соціальних інститутів, що створюються з метою гарантування та захисту прав, свобод та законних інтересів громадян.

В основі піраміди потреб людини, що була запропонована А. Маслоу, покладені фізіологічні (органічні) потреби людини (голод, спрага, статевий потяг тощо). На другому рівні знаходяться потреби безпеки – відчувати себе захищеним, позбавитись від страху та невдач. Третій рівень – це потреби в приналежності та любові (приналежність до спільноти, кохати та бути коханим, бути прийнятим). Четвертий рівень – потреба в повазі (шануванні) – компетентність, досягнення успіху, визнання, схвалення. І лише на п'ятому рівні знаходяться потреби в пізнанні (знати, вміти, розуміти, досліджувати). Шостий рівень складають естетичні потреби (гармонія, порядок, краса). Сьомий рівень відповідає за потреби самоактуалізації (реалізація своїх цілей, здібностей, розвиток власної особистості). [6] Звичайно, до тих пір, доки не будуть задоволені найнижчі потреби, про духовний розвиток особистості не може йти мови. Враховуючи кризовий стан держави, навіть елементарні потреби особистості не можуть бути задоволені в повному обсязі, а тому громадяни спрямовують всі свої зусилля на подолання такого “несправедливого” стану. Вважаючи матеріальне благополуччя основною цінністю, оскільки воно гарантує захист прав та свобод, забезпечує певну захищеність та прихильність державних інститутів, громадяни не зупиняються навіть перед порушенням моральних та правових норм для його досягнення.

Мотиви поведінки зумовлені об'єктивною дійсністю. Низька заробітня платня, необхідність зв'язків для вирішення певних проблем, несправедливість та нечесність призводять до того, що людина бачить для себе єдиний вихід – вчинення правопорушення. Суб'єкт маргінальної поведінки має власну систему цінностей, що часто суперечить нормам та пріоритетам суспільства. Дана система заснована на індивідуалізмі, егоїзмі, запереченні цінностей законності та правопорядку.

Разом з тим, розглядати маргінальність як причину правопорушень, не слід,

оскільки, вона лише сприяє вчиненню правопорушень. Маргінальність має специфічну особливість, вона є внутрішнім психологічним станом особи по відношенню до зовнішніх умов життєдіяльності. Коли особа перебуває у внутрішньому конфлікті між бажаною та належною поведінкою, вона приймає рішення в залежності від цінностей, що є пріоритетними в її ієрархії. Для суб'єкта маргінальної поведінки, який має власну систему цінностей вчинення правопорушення є одним з можливих способів досягнення поставленої мети. Проте, за допомогою внутрішнього самоконтролю, суб'єкт маргінальної поведінки не вчиняє правопорушення через небажання нести юридичну відповідальність за свої протиправні дії. Усвідомлення цінності права, визнання загальнолюдських цінностей та суспільних інтересів в якості основних є головною умовою правомірної поведінки людей.

Література:

1. Головні життєві цінності українців – здоров'я і забезпеченість. – Режим доступу: <http://health.unian.net/ukr/detail/203360>. – Заголовок з екрану.
2. Панчук П. Закон пирога” і “розбудова” української держави. – Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/economics/4b33e65c1a031>. – Заголовок з екрану.
3. Звіт за результатами дослідження “Корупція та корупційні ризики в державних адміністративних органах: громадська думка населення України, підприємців, експертів”. Підготував: Фонд “Демократичні ініціативи”. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/21891>. – Заголовок з екрану.
4. Чи можна бути здоровим за 20 копійок на рік? //Дзеркало тижня. – 2002. – № 21 (396). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3450/35014/>. – Заголовок з екрану.
5. В Україні довіряють церкві, а не політикам. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-doviryayut-tserkvi-a-ne-politikam.html>. – Заголовок з екрану.
6. Піраміда Маслоу. – Режим доступу: <http://brv.ucoz.ua/news/2009-08-25-21>. – Заголовок з екрану.

Науковий керівник - Є.О. Гіда, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії держави та права КНУВС